

Черняк Ю.В.*, Стрілько В.Ю.**

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ГАРАНТІЇ ДЕРЖАВИ ЩОДО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ»

У статті аналізуються з теоретичної та практичної точки зору норми Закону України від 5 червня 2012 р. «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень».

Ключові слова: виконавче провадження, виконання судового рішення, суд, судове рішення, цивільний процес.

The article provides analysis from of theoretical and practical point of view on the Law of Ukraine from 5 june 2012 «On guarantees of the state regarding implementation of the court orders».

Key words: enforcement procedures, Implementation of the court order, court, court order, civil process.

В статье анализируются с научной и практической точки зрения нормы Закона Украины от 5 июня 2012 г. «О гарантиях государства относительно исполнения судебных решений».

Ключевые слова: исполнительное производство, исполнение судебного решения, суд, судебное решение, гражданский процесс.

Постановка проблеми. Питання щодо виконання судових рішень в теорії юридичного процесу та на практиці як в науковців і юристів-практиків, так і в пересічних громадян, викликає жвавий інтерес, оскільки виконання судових рішень є доволі складним та тривалим процесом, а в науці це питання є дискусійним.

Причини, які породжують невиконання судових рішень, можуть бути як суб'єктивні, так і об'єктивні. Так, наприклад, 15 жовтня 2009 року Європейський суд з прав людини виніс «пілотне» рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», яке набуло статусу остаточно 15 січня 2010 року [1]. У цьому рішенні Європейський суд визнав порушення Україною її зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (п. 1 статті 6 «Право на справедливий суд» та стаття 1 «Захист права власності» Першого протоколу до Конвенції) в зв'язку з систематичним невиконанням державою рішень національних судів. Крім того, було визнано порушення статті 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту» Конвенції в зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективних засобів юридичного захисту від такого невиконання. З огляду

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 4 курсу спеціальності міжнародне право права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

на суть порушення Європейський суд зобов'язав державу, зокрема, невідкладно запровадити ефективний засіб юридичного захисту, який би забезпечив адекватний та достатній захист від невиконання або затримки у виконанні рішення національного суду, за виконання якого вона несе відповідальність відповідно до принципів, встановлених практикою Європейського суду. Таким чином, 5 червня 2012 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (далі – Закон) [2], який набув чинності 1 січня 2013 року. У зв'язку із зазначеним стаття є актуальною.

Аналіз досліджень та публікацій. З часу внесення проекту закону «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» до парламенту та прийняття його в цілому як Закону, в юридичній літературі положення Закону викликають дискусію [3; 4; 5]. Так, наприклад, Д. Курдельчук розкриває як позитивні сторони Закону, так і вказує на певні недоліки цього Закону [3, с.1, 3]. Однак, для подальшого розвитку науки цивільного та виконавчого процесу, а також практики застосування норм Закону, та беручи до уваги те, що Закон є новим для українського суспільства, дослідження теоретичних та практичних аспектів Закону є доцільним.

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити теоретичні та практичні аспекти Закону, а також зробити висновки про особливості застосування цього Закону на практиці.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 124 Конституції України 1996 року судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. Тобто, обов'язковість виконання судових рішень гарантується Конституцією України та, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року (далі – ЦПК) і Закону України від 4 листопада 2010 року «Про виконавче провадження» забезпечується державною виконавчою службою.

Слід зазначити, що в науці дискутується питання стосовно самостійності існування виконавчого процесу. Так, наприклад, С. Погрібний звертає увагу на те, що виконання судових рішень у цивільних справах є однією із стадій цивільного процесу [6, С. 570]. Дійсно, відповідно до статті 1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження визначається як завершальна стадія судового провадження та примусове виконання рішень інших органів. Однак, ми підтримуємо С. Фурсу та Є. Фурсу в тому, що виконавчий процес є автономним утворенням, яке пов'язане із реалізацією права громадян на справедливий судовий процес. Зокрема, Є. Фурса зазначає, що цивільний процес тісно пов'язаний із виконавчим процесом, оскільки, після набрання рішенням суду законної сили за цивільним процесом йде виконавчий процес і, одночасно, забезпечення позову вже фактично реалізується у виконавчому процесі під час розгляду справи у суді [7, с. 313].

За загальним правилом, визначеним у статті 223 ЦПК, звернення до виконання судового рішення можливе у випадку набрання ним законної сили. В ідеалі судове рішення може бути виконано в добровільному порядку. Однак, у разі, коли відповідач (боржник) не виконує добровільно рішення суду, що набрало законної сили, чи у випадках, визначених в статті 367 ЦПК, воно підлягає негайному виконанню, рішення суду виконується у примусовому порядку, визначеному в законі.

Закон набув чинності з 1 січня 2013 року і встановлює гарантії держави щодо виконання судових рішень та виконавчих документів, визначених Законом України «Про виконавче провадження», та особливості їх виконання.

Коротко розглянемо зміст основних положень Закону.

Так, стаття 1 Закону визначає, що «терміни в цьому Законі вживаються у значенні, наведеному в Бюджетному кодексі України і Законі України «Про виконавче провад-

ження». Тобто, як вбачається із аналізу тексту Закону, мова йде про визначення термінів «виконавчий документ», «рішення суду», «боржник», «стягував» тощо. На нашу думку, зазначена норма Закону потребує уточнення, оскільки у Законі вживаються й інші терміни, які більш повно розкриваються в інших законах, ніж в тих, на які посилається Закон. Наприклад, термін «рішення суду» у значенні статті 208 ЦПК, «державне підприємство» – у статті 73 Господарського кодексу України. Тому, на нашу думку, стаття 1 Закону потребує уточнення.

В статті 2 Закону визначено особливості надання державою гарантій щодо виконання рішень суду. Так, відповідно до частини першої цієї статті держава гарантує виконання рішення суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є: державний орган; державні підприємство, установа, організація; юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства.

Тобто, у цій статті йдеться про гарантії виконання не всіх рішень суду, а лише тих рішень суду, де боржником є державні органи, державні підприємства та юридичні особи, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства. Проте, відповідно до статті 56 Конституції України боржником можуть бути не тільки державний орган, а й посадова чи службова особа при здійсненні нею своїх повноважень. Крім того, статтею 74 Господарського кодексу України визначено, що держава та орган, до сфери управління якого входить державне комерційне підприємство, не несуть відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншим законом. Тому в подальшому, на нашу думку, зазначене положення Закону потребує уточнення.

Частина друга статті 2 Закону передбачає винятки з цього Закону. Так, дія цього Закону не поширюється на рішення суду, стягувачем за якими є державний орган, державне підприємство, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація, що належать до комунальної власності (частина друга статті 2 Закону). Здійснивши аналіз статті 2 Закону, прийдемо до висновку, що вона допускає одночасне застосування разом із цим Законом норм Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Однак, співставивши положення обох законів, відмітимо, що механізм реалізації положень цих законів різняться, тому на практиці застосування положень Закону в частині відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, на нашу думку, буде ускладнене.

У статтях 3, 4 та 7 Закону визначаються відповідно особливості виконання рішень суду про стягнення коштів з державного органу, виконання рішень суду про стягнення коштів з державного підприємства або юридичної особи, а також особливості виконання рішень суду про зобов'язання вчинити певні дії щодо майна.

Так, наприклад, відповідно до статті 3 Закону виконання рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, здійснюється Державною казначейською службою України в межах відповідних бюджетних призначень шляхом списання коштів з рахунків такого державного органу, а в разі відсутності у зазначеного державного органу відповідних призначень – за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Стягувач за рішенням суду про стягнення коштів з державного органу звертається до Державної казначейської служби України у строки, встановлені Законом України «Про виконавче провадження», із заявою про виконання рішення суду. Разом із заявою стягувач подає до Державної казначейської служби України документи та відомості, необхідні для перерахування коштів, згідно з переліком, за-

твердженням Кабінетом Міністрів України. У разі якщо стягувач подав не всі необхідні для перерахування коштів документи та відомості, Державна казначейська служба України протягом п'яти днів з дня надходження заяви повідомляє в установленому порядку про це стягувача. У разі неподання стягувачем документів та відомостей у місячний строк з дня отримання ним повідомлення Державна казначейська служба України повертає заяву стягувачу. Стягувач має право повторно звернутися до Державної казначейської служби України для виконання рішення суду у визначені частиною другою цієї статті строки, перебіг яких починається з дня отримання стягувачем повідомлення Державної казначейської служби України.

Тобто, виконання рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, покладається на Державну казначейську службу України.

Відповідно до статті 5 Закону, у разі якщо Державна казначейська служба України протягом трьох місяців не перерахувала кошти за рішенням суду про стягнення коштів, крім випадку, зазначеного в частині четвертій статті 4 цього Закону, стягувачу виплачується компенсація в розмірі трьох відсотків річних від несплаченої суми за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Тобто, Закон передбачив компенсацію за порушення строку перерахування коштів за рішенням суду про стягнення коштів з державного органу. Крім того, особливістю Закону є те, що грошове відшкодування буде здійснюватися за спеціальною бюджетною програмою.

У статті 6 визначається відповідальність та механізм відшкодування збитків, завданих державному бюджету. Так, наприклад, відповідно до частини першої цієї статті кошти, виплачені за рішенням суду про стягнення коштів згідно з цим Законом, вважаються збитками державного бюджету. Посадова, службова особа державного органу, державного підприємства або юридичної особи, дії якої призвели до збитків державного бюджету, несе відповідальність згідно із законом. У разі встановлення в діях посадової, службової особи державного органу складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, державні органи в установленому законодавством порядку реалізують право зворотної вимоги (регресу) до такої особи щодо відшкодування збитків, завданих державному бюджету, у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інше не встановлено законодавством.

На нашу думку, введення процедури регресу (відшкодування суми, яка була виплачена за рішенням суду з державного бюджету) є позитивним елементом цього Закону. Таке відшкодування буде здійснюватися посадовою чи службовою особою державного органу, через дії якої було сплачено кошти з Державного бюджету України.

Слід відмітити, що в статті 7 Закону «Особливості виконання рішень суду про зобов'язання вчинити певні дії щодо майна» містяться відсилочні норми. Так, передбачено, що «виконання рішень суду про зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за якими є державний орган, державне підприємство, юридична особа, здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження», з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом».

Висновок. Виконання судових рішень є невід'ємним елементом права громадян на судовий захист (стаття 55 Конституції України). Прийнятим Законом запроваджується механізм, за яким виконання судових рішень, визначених цим Законом, здійснюватиметься за рахунок коштів Державного бюджету України, у разі якщо неможливо виконати рішення суду за рахунок боржника.

Список використаних джерел

1. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/19612>.
2. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 5 червня 2012 р. № 4901-VI // Голос України. – 27.06.2012. – № 117.
3. Курдельчук Д. Гарантії виконання судових рішень: реальне і можливе / Д.Курдельчук, О.Малиновський // Дзеркало тижня. – 2011. – № 2. – 22-28 січ. – С. 1, 3.
4. Іллюк М. Виконавче провадження по-новому, або Чи покращиться якість виконання судових рішень? //Юридичний вісник України. – 2011. – № 22. – 28 трав. – С. 13.
5. Цельєв О.В. Верховенство права та правозастосовна практика щодо виконання судових рішень в Україні //Наукові записки. – К.: КМ Академія, 2011. – Т. 116. – С. 23-26.
6. Цивільний процесуальний кодекс України. Станом на 22.06.2010: Науково-практичний коментар /За ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010 – 648 с.
7. Фурса Є. І. Сучасні проблеми виконавчого процесу // Відданість правовій науці / упоряд. Фурса Є.І., Кармаза О.О., Паливода Ю.В. – К.: Паливода А.В., 2011. – С. 313